
KARAR İNCELEMELERİ

AVRUPA İNSAN HAKLARI DİVANI'NIN SADIK AHMET DAVASI İLE AKDIVAR vd. DAVASINDAKİ KARARLARININ KISA BİR KARŞILAŞTIRMASI

Münci ÖZMEN

I. SADIK AHMET DAVASININ KISA GEÇMİŞİ

1. Yunanistan'da Haziran 1989 tarihinde yapılan genel seçimlerde Gümülcine'den milletvekili seçilen Dr. Ahmet SADIK, 5 Kasım 1989'da yapılan erken genel seçimlere, yine milletvekili aday olarak katılmış ve sürdürdüğü seçim kampanyası sırasında dağıttığı bildiride "Türk" kelimesi kullandığı için sonuçta 15 ay hapis cezasına mahkûm edilmiş ve bu cezası paraya çevrilmiştir. Ancak, bu mahkûmiyeti nedeniyle Dr. SADIK'ın 5 Kasım 1989 seçimlerindeki adaylığı iptal edilmiştir.

2. Dr. SADIK 11.7.1991 tarihinde, bu olayı bireysel başvuru olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na götürmüştü ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, düşüncenin açıklanması özgürlüğü ile ilgili 10. maddesinin, Yunanistan tarafından ihlâl edildiğini ileri sürmüştür.

Söz konusu Komisyon 4.4.1995 tarihli raporuyla, Dr. SADIK'ın yaptığı bireysel başvuruyu haklı bulduğunu ve Yunanistan'ın, Dr. SADIK olayında, düşüncenin açıklanması özgürlüğünü ihlâl ettiği görüşünü benimsemiştir.

Daha sonra, gerek Komisyon, gerek Yunanistan, davayı süresi içinde Avrupa İnsan Hakları Divanı'na götürmüştür.

3. Dr. SADIK, 24.7.1995 tarihinde Yunanistan'da meydana gelen bir trafik kazasında öldüğünden, Divan önündeki davaya eşi ve çocukları devam etmişlerdir.

II. DİVAN'IN SADIK AHMET DAVASINA İLİŞKİN KARARI

4. Divan, Komisyon'un tersine, Dr. SADIK'ın Yunanistan'da iç hukuk yollarını tüketmediği sonucuna varmış ve davayı 15.11.1996 tarihli kararıyla reddetmiştir.

Kararın gerekçesinde Divan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulu ile ilgili 26. maddesine atıfta bulunarak, bu koşulun, Devletleri, kendi işlemlerinden kaynaklanan sorunların, kendi hukuk sistemlerinden önce bir uluslararası organ tarafından ele alınması halinde, bu organa görüş bildirmekten muaf tuttuğuna dikkat çekmekte (bkz. kararın 30. paragrafı) ve bu temelde, Yunan hukuk sistemi uyarınca doğrudan doğruya uygulanabilir olan, Sözleşmenin, düşüncenin açıklanması özgürlüğü ile ilgili 10. maddesinin, Dr. SADIK'ın yargılandığı iç hukuk yollarında ileri sürülmediğini belirtmektedir (bkz. kararın 31. ve 32. paragrafları).

Divan bu noktada, Yunan hukuk sisteminde doğrudan doğruya uygulanabilir nitelikte olan, Sözleşmenin 10. maddesinin iç hukuk yollarında (Dr. SADIK'ın yargılandığı Yunan mahkemelerinde) ileri sürülmemiş veya bu maddeye dayanılmamış olmasını, Sözleşmenin 26. maddesinde öngörülen, iç hukuk yollarını tüketme koşulunun yerine getirilmesi bakımından bir eksiklik olarak değerlendirmiştir.

III. DİVAN'IN SADIK AHMET KARARININ ELEŞTİRİLMESİ

5. Dr. SADIK'ın suçlandığı yargılama sürecinde, Sözleşmenin 10. maddesini ileri sürmemiş olması (Komisyon, düşüncenin açıklanması özgürlüğünün "öz" olarak ileri sürüldüğünü kabul etmektedir; bkz. kararın 29. paragrafı), ancak biçimsel bir eksiklik olarak görülebilir. Zira, Dr. SADIK'a isnad edilen suçla ilgili yargılama süreci bütün aşamalarıyla tamamlanmış ve nedeni "Türk" kelimesinin kullanılması olan suçlama ile ilgili ihtilâfın "öz"ünde düşüncenin açıklanması kavramının bulunduğu açıktır. Daha açık olan bir başka gerçek ise, Dr. SADIK'ın, düşüncenin açıklanması kavramından "izole edilmeleri" olanaklı bulunmayan, basın yoluyla veya diğer yollardan yanlış bilgi ve rivayet yaymak suretiyle asayiş bozmak suçlarından (bkz. kararın 20. paragrafı) mahkum edilmiş olmasıdır.

Öte yandan başvuran taraf, Yunan hukuk sistemine göre, Yunan hakimlerinin, sözleşmenin 10. maddesini kendiliklerinden gözünününde bulundurmamak zorunda bulunduk-

larını ve sözleşme hükümleri ile anayasal güvencelerin, yasaların üstünde olduğunu savunmuş (bkz. kararın 28. paragrafı); duruşmaya katılan Hükümet temsilcileri ise, bu savunmaya karşı herhangi bir itirazda bulunmamışlardır. Divan da bu savunmanın aksine tesbit etmediğinden, başvuran tarafın savunduğu noktalar geçerlilik kazanmıştır. Bu durumda ve suçlamaların yukarıda belirtilen özelliğinden dolayı, Dr. SADIK'ı yargılayan Yunan hakimlerinin, Sözleşmenin 10. maddesi ileri sürülmesine de, davanın konusu ve ilgisi nedeniyle kendiliklerinden bu maddede güvence altına alınan düşüncenin açıklanması özgürlüğünün ihlâl edilip edilmediğini incelemeleri gerekmektedir.

Hal böyleyken, Dr. SADIK'ın, yargılandığı mahkemelerde (ilk derece mahkemesi ve temyiz mercii gibi) Sözleşmenin 10. maddesini-deyim yerindeyse "telaffuz ederek" ileri sürmemiş olmasını, iç hukuk yollarının tüketilmemesi olarak saymak ve davayı sırf bu nedenle reddetmek, "öz'ün "biçim"e kurban edilmesi anlamına gelmektedir.

6. Divan'ın, Dr. SADIK'ın yargılandığı mahkemelerde, Sözleşmenin 10. maddesi ile güvence altına alınan özgürlüğün "öz" olarak ileri sürülüp sürülmediğini incelememiş olması da kararı zayıflatan bir noktadır. Bu özellikle, Komisyon'un, düşünceyi açıklama özgürlüğünün "öz" olarak temyiz mercii önünde ileri sürüldüğünü tesbit etmiş (kararın 29. paragrafı) olması karşısında incelenmesi gereken bir noktaydı. Şayet, Komisyon'un tesbiti, Divan tarafından da teyid edilseydi, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulunun tam olarak yerine getirildiği kabul edilecekti; zira, Divan'ın önceki kararları uyarınca, Sözleşme ile korunan bir hak veya özgürlüğün "öz"ü, iç hukuk yollarında konu edilmişse, iç hukuk yolları tüketilmiş sayılmaktadır. Nitekim SADIK kararında da, konuya ilişkin ilkeleri belirten bir örnek karara atıfta bulunmaktadır (bkz. kararın 30. paragrafı).

IV. SADIK AHMET KARARININ, AKDIVAR vd. KARARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI:

7. Divan , Ahmet SADIK davasında, Sözleşme ile korunan bir özgürlüğün "telaffuz edilerek" mahkemelerde ileri sürülmesi gibi, tali ve biçimsel bir unsur, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulunun yerine getirilmesi bakımından ararken, AKDIVAR vd. davasında, iç hukuk yollarını tamamen bir kenara bıraktığı görülmektedir.

AKDIVAR vd. davasında, başvuruda bulunanların, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yürütülen operasyonlar sırasında köydeki evlerinin güvenlik güçleri tarafından tahrip edildiği iddialarına karşı, Türk Hükümetinin savunmasını yapan hukukçular, sözkonusu iddiaların önce iç hukuk yollarında incelenmesi gerektiğini savunmuşlar ve meydana gelen zararın iç hukuk yollarında giderilmesini sağlayan olanaklar bulunduğunu belirterek, gerek idari yargı organlarından, gerek adliye mahkemelerinden çeşitli örnek kararlar sunmuşlardır (bkz. 16.9.1996 tarihli AKDIVAR vd. kararının 71-75. paragrafları).

Bu hukukçular, iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazını yaparak ve Sözleşmenin 26. maddesine dayanarak, AKDIVAR vd. bireysel başvurusunun, önce Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilemez bulunmasını, sonra da, Avrupa İnsan Hakları Divanı tarafından reddedilmesini talep etmişlerdi.

8. AKDIVAR vd. kararından anlaşıldığı üzere, Türk Hükümetinin savunmasını yapan hukukçular, idari yargı organının tazminata ilişkin örnek kararlarına büyük bir önem atfetmişler ve bu tür kararların alınması için, kusurun kanıtlanmasına gerek olmadığına işaret ederek, idarenin vatandaşın uğradığı zararı sosyal risk "kuramına dayanarak tazmin etmekle sorumlu olduğunu vurgulamışlardır. (bkz. ADIVAR vd. kararının 29. ve 71. paragrafları).

AKDIVAR vd. davasının ilginç bir özelliği, başvuruda bulunanların, Türk iç hukuk yollarını tüketmek için herhangi bir teşebbüste bulunmadan doğrudan doğruya bireysel başvuru hakkını kullanmış olmalarıdır (AKDIVAR vd. kararının 56. paragrafı). Bu durum, SADIK davasından tamamen farklıdır. Ahmet SADIK, Yunan mahkemelerinde yargılanmış, dolayısıyla, Yunan mahkemeleri, ihlâlle ilgili ihtilafı çözmeye olanağına sahip olmuştur. AKDIVAR vd. davasında ise, Türk mahkemelerine böyle bir olanak tanınmadan doğrudan doğruya Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yönelinmiştir. Bu tespite göre, AKDIVAR vd. davasında iç hukuk yollarının tüketilmesi bir yana, hiçbir biçimde denenmediği açıktır. Bu eksikliğin ya da "yokluğun" Divan'ın SADIK Ahmet kararındaki gerekçeleriyle çeliştiği ise kesindir. Divan'ın SADIK kararına göre, iç hukuk yolları atlanarak doğrudan doğruya Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna başvurulması olanaklı değildir (bkz. SADIK kararının 30. paragrafı).

9. Divan, AKDIVAR vd. kararında Türk Hükümetini savunan hukukçuların iç hukuk yollarının tüketilmediği itirazında dayandıkları idari yargı tazminat kararlarını, iç hukukta sağlanan çözüm olanakları olarak kabul etmezken, bu kararlar arasında, güvenlik güçlerinin yaptıkları kusurlu eylemlere ilişkin bir örnek bulunmadığını, gerekçe olarak göstermiştir (AKDIVAR vd. kararının 71. paragrafı). Divan bunu yaparken, örnek olarak sunulan kararların içerdiği ilkelere ve benzer olaylara uygulanabilirliğinden çok, benzer bir olaya özgü olmalarını aradığını ifade etmiş olmaktadır ki, her olayın bir benzerini bulmanın güçlüğü, hatta imkânsızlığı ortadadır.

SADIK Ahmet davasında çok biçimsel ve tali bir noktanın eksikliğini, davanın red sebebi sayan Divan, AKDIVAR vd. davasında, dava konusuna benzer bir olaya ilişkin örnek bir karar sunulamamış olmasını, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşulundan vazgeçmek için kullanılmıştır.

KARAR METİNLERİ

Müftü Sıfatıyla Yayımladığı Mesajlarda Müftü Sifatını Kullandığı Gerekçesiyle Mehmet Emin Ağa Aleyhine Açılan Davaların Dökümü ve Davalara İlişkin Çeviriler

I. Davaların Dökümü

1. Larisa Üç Üyeli İstinaf Mahkemesi'nde 24 Ocak 1995 tarihinde görülen istinaf duruşmasında 10 ay hapis cezasına mahkum olmuştur. 19 Mayıs 1995 tarihinde Yargıtay'da görülen temyiz başvurusu da kabul edilmemiştir. 7 Ağustos 1995 tarihine kadar Larisa cezaevinde kalan Ağa, hastalığı sebebiyle kalan cezasının bedelini ödemek üzere tahliye edilmiştir.
2. Ağa, 28 Haziran 1996 tarihinde Agrinio'da yargılanarak toplam (2x10) 20 ay hapse mahkum olmuştur. İstinaf edilmiştir. İstinaf tarihi belirsizdir.
3. İskeçe Tek Hakimli Ceza Mahkemesinde 16 Şubat 1996 tarihinde yargılanacağı tebliğ edilmiştir. Dava Selanik Tek Hakimli Ceza Mahkemesinde 7 Mayıs 1996 tarihinde görülmüş, aynı suçu daha önce işlemiş olduğu gerekçesiyle 12 ay hapis cezasına mahkum edilmiş, ceza istinaf edilmiştir. 6 Kasım 1996 tarihinde Selanik Üç Hakimli Ceza Mahkemesinde İstinaf duruşması yapılmış, dava 4 Aralık 1997 tarihine ertelenmiştir.
4. 9 Mayıs 1997 tarihi için İskeçe Tek Hakimli Asliye Ceza Mahkemesine davet edilmiştir.
5. İskeçe Tek Üyeli Ceza Mahkemesi'nde 7 Şubat 1997 tarihinde yargılanacağı bildirilmiş, dava 28 Kasım 1996 tarihinde görüşülmek üzere Lamia Ceza Mahkemesine devredilmiştir. 28 Kasım 1996 tarihinde görülmesi gereken dava grevler sebebiyle belirsiz bir tariha ertelenmiştir.
6. İskeçe Tek Hakimli Asliye Ceza Mahkemesinde 24 Ekim 1997 tarihinde hazır bulunmak üzere davet edilmiştir.